Bíró Zsuzsa

TELJES ÉLET

2017-05-11 | **NOVELLA**

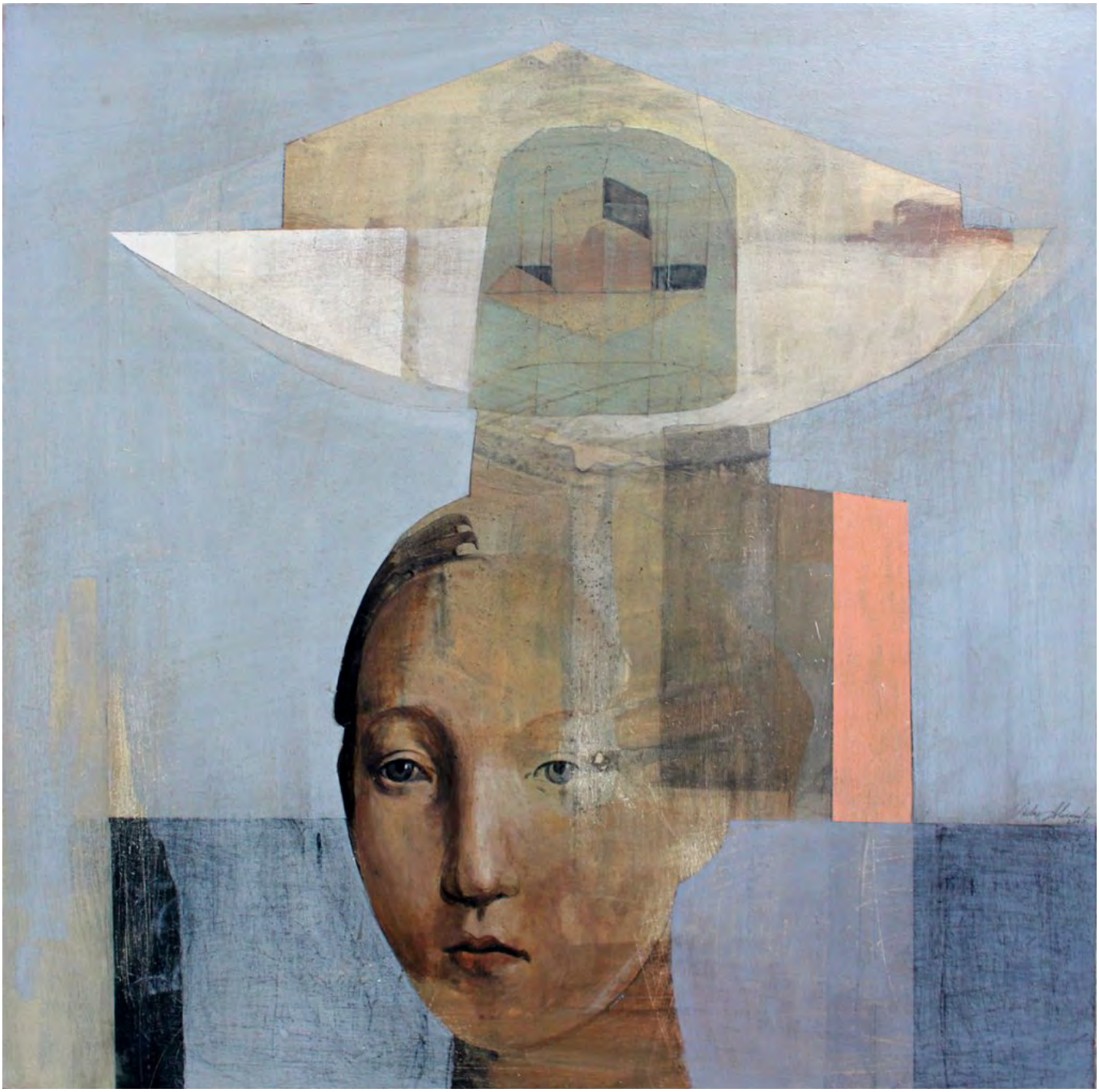

Akkor már nyugdíjban voltam. Utolsó munkahelyem igazgatója miatt – undorító kis féreg – mihelyt tehettem, korengedménnyel távoztam. Ennyit elbír a családi kassza, mondta Bálintom. Tetszett neki, hogy azonnal szerződtem egy Racine-ról szóló francia könyv fordítására. Amikor már nem lehetett halogatni a munkát, pánikba estem. Bálintnak bőven maradt szabadsága, elment hát síelni az osztrák Alpokba, és magával vitte Dinit, öcsém tizenkét éves, legidősebb fiát, akit az öt gyerek közül leginkább kedvelt.

valami nagy baj történhetett

Harmadik napja voltam magamban, mikor hajnali két órakor megszólalt a telefon. Rettenetesen megijedtem. Valami nagy baj történhetett velük. A szívem vadul kalapált, légszomj kínzott, nem tudtam megszólalni, tíz másodperc, tizenöt, hátha mégsem… húsz másodperc… Kamaszok hahotázása hallatszott, aztán vidám kiáltások. Telefonvicc? Egy lány rekedten énekelt: *I don't know my name, I don't play by the rules of the game…* hangzavar, és a kölykök megszakították.

Másnap is forgott velem a világ. De lehet, ez már inkább az éhség… csináltam egy lezser és esztétikus ebédet. Desszertnek a legendás ausztrál énekesnőről, Melba asszonyról elnevezett őszibarack alapú, vaníliafagylalttal, mandulával és egyéb finomsággal teli csemegét, mert ez a kreáció mindig jókedvre és tettvágyra hangol. A néhány oldal, amit e jeles napon a Racine-könyvből fordítottam, bátran állíthatom, valóságos remeklés lett. Újra és újra és újra átolvastam, és mindig erre jutottam.

Nádas Alexandra: Reneszánsz úszóház

Aztán kiváló hangulatban, napbarnítottan megjöttek a síelők. Dini nem akart még hazamenni, Bálint marasztalta, a kölyök zseniális, mondta öcsémnek a telefonba, ideális partner, bölcs és szórakoztató. Az én örökké mogorva férjemet mintha kicserélték volna, engem többször is *kicsimnek* szólított (már nem is emlékszem, mikor mondta ezt utoljára), és mint házasságunk első éveiben, a konyhában, hokedlin ülve krumplit pucolt és a kalandjaikat mesélte. „Mindenki azt hitte a hotelben, hogy Dini apja vagyok, nagyon vicces volt." Várta, hogy nevessek. Hát nevettem. De közben váratlan hevességgel hasított szívembe a szánalom.

2.

Két napig tartott még a jó hangulat. Bálint és Dini lejátszottak egy végtelen társasjátékot, amit ők találtak ki, egyszer nagy sétát tettek, sok hahota kíséretében sakkoztak. Dini megtanított bennünket ultizni, Bálinttal négykezest játszottam (hány éve ültünk Diabelli variációi előtt?), este lángoló fagylaltot ettünk, aztán az öcsém hazavitte Dinit, véget ért a sísziünet. Nem tudom, mi jött rám, talán előérzet, legszívesebben sírtam volna, olyan üres lett a ház gyerek nélkül. Bálint is elkomorult, de hősiesen szórakoztatott valami nyelvészeti problémával, amiből egy szót sem értettem.

Késő este felhívta őt egyik fiatal kollégája, hogy kíméletesen felkészítse a rossz hírre, az intézet vezetősége nem várja ki a Bálintnak járó másfél évet, már most nyugdíjazzák. A gyilkosság egy fajtája. Mire visszajött a telefontól, alig ismertem rá: megtört, öreg bácsika nézett rám, *megtették*, mondta, és egész testében reszketett, *megtették*, ismételgette. Különösen az volt megalázó, hogy az egész intézet tudott a dologról, csak ő nem. Váratlan, alattomos támadás. Az intézet alapítását vagy harmincöt évvel ezelőtt Bálint szorgalmazta, gyerekkori barátjával, a zseniális Seidl Imrussal. Szívósan, lelkesen küzdöttek érte, legyen egy modern nyelvfilozófiai intézetünk, mondták, és lőn. Nem rögtön, nem könnyen, nem akkor, de létre jött.

„Jó team voltunk…majd odafönt beprotezsállak", suttogta Imrus pár órával a halála előtt, de Bálint nem bírta már a viccelődését hallgatni, zokogva kirohant a konyhába, és Imrus többet már nem szólt, csak fogta a felesége kezét és próbált lélegezni.

De vissza az élőkhöz.

> súlyos döntést hozott

A düh titokzatos erő, és szerencsére Bálint nagyon dühös volt, talán ez tartotta életben, amikor megtudta, hogy nyugdíjazták. Aznap éjszaka nyitott szemmel feküdt, jóformán mozdulatlanul, én nem mertem felkelni, attól tartottam, ha magára hagyom, valami jóvátehetetlen történik. De csak az történt, hogy hajnal felé, amikor elbóbiskoltam, Bálint felébresztett, és kijelentette, súlyos döntést hozott, Amerikába megyünk. A világhírű tudós, Noam Chomsky, akivel évek óta levelezett, néhány hónappal ezelőtt meghívta egy több hónapos generatív grammatikai képzésre a bostoni MIT kelet-európai tudósokat támogató kurzusára. Az ottlét és a tandíj költségeire nincs gond, azt az egyetem egyik alapítványa állja, csak az utazást kell a meghívottaknak fizetni. Bálint akkor azt felelte, majd ha nyugdíjba vonul, visszatér a témára. Most ez bekövetkezett, akár holnap indulhatunk.

Megfogta a kezemet. Ez tartja életben, mondta. Még ma megírja Chomskynak, hogy mihelyt meghalljuk a trombitaszót, indulunk. *Nem akarok többé ebben az országban élni*. Ünnepélyes mondatnak szánta, programnak a jövőre, borzongó tisztelettel kellett volna hallgatnom, de képtelen voltam rá. Nem akar többé debreceni diák lenni, súgta a fülembe egy gonosz kis manó, és én ijedten fedeztem fel, hogy mostanában vannak pillanatok, amikor gondolatban Bálintból hülyét csinálok.

Még csak hajnalodott.

Bálint felvillanyozottan tett-vett, leült a komputerhez, belefogott egy Chomskynak szánt levélbe, én kimentem a konyhába, és megint megbizonyosodtam, hogy az ember, ha tanácstalan, többnyire krumplihámozás közben találja meg a helyes választ.

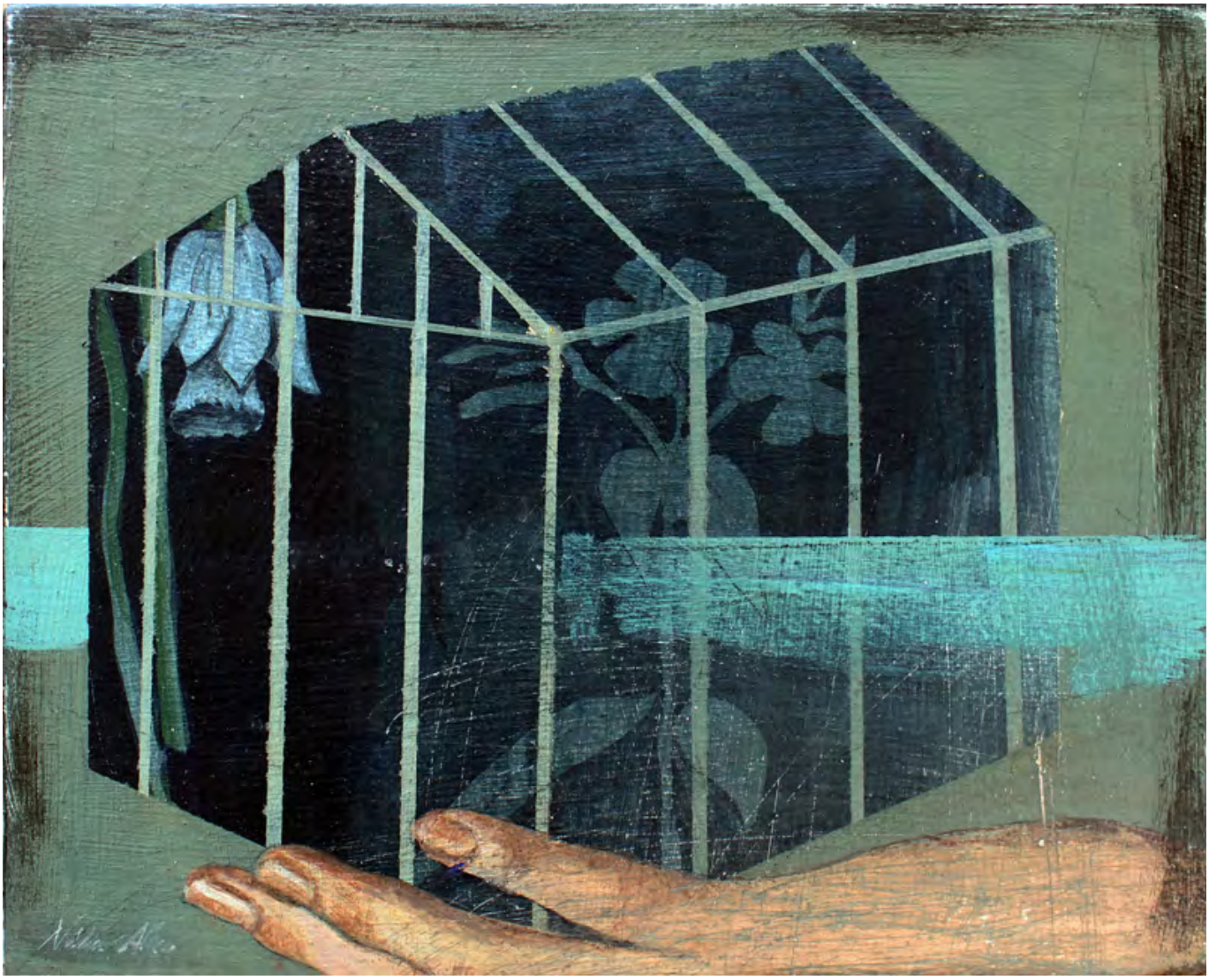

Nádas Alexandra: Kis hordozható kert

Mire leültünk enni, eldöntöttem, hogy nem megyek sehova. Hogy miért nem, azt nem tudtam megindokolni, de többek közt arra hivatkoztam, hogy nem akarok az öcsém gyerekeitől elszakadni. Ez sem volt egészen igaz, semmi sem volt egészen igaz. Talán csak az érzés, hogy elég volt, nem tűröm tovább, hogy Bálint irányítsa a sorsomat, noha tudtam, a tiltakozással elkéstem, ebből ugyanolyan vereség lesz, mint korábban. Kegyetlen vitánk volt, csúnya sebeket ejtettünk egymáson, a végén pedig Bálint – addig is, míg az amerikai meghívás megjön – a földszintre költözött, abba a miniatűr lakásba, ami az öcsémé volt, mikor még egyetemre járt. A házasságunkat ideiglenesen felfüggesztjük, mondta Bálint. Többes számban nyilatkozott, hallgattam.

3.

Szörnyen éreztem magam.

Mint egy kutya, ha a gazdája elcsavarog mellőle. Úgy láttam, Bálint megőrült. Ha belestem az ablakán, mindig a számítógép előtt ült, vastag könyvekkel körülvéve. És fuldoklott a mélabúban. Önellátó lett, áttért a vegetáriánus kosztra, hetenként egyszer Dini vásárolt neki. A rendszerváltás első éveiben, amikor nem kapott Kossuth-díjat, már volt hasonló periódusa, de akkor körülvették a barátai, most Dinin kívül senkit sem fogadott. Pszichológusra volna szüksége, de erről hallani sem akart. Megkértem az öcsémet, hogy beszélje rá – csak azt ne, óvott az öcsém, Bálint zseni, de sajnos, parányi önismeretre sem képes, ezért állandóan krízishelyzetben van, a terápia tönkretenné, a legokosabb, ha magára hagyjuk, egyedül kell megoldást találnia, végül is mindannyian magányos kóborlók vagyunk.

Az öcsém korábban is úgy kezelt bennünket, mintha elefántcsonttoronyban élnénk, nem ismernénk az életet, vagyis hülyék volnánk. Bálint szerint az öcsém irigyli, hogy semmi nem gátolja szabad mozgásunkat, mivel nincsenek gyerekeink.

> a labda csak nála lehet

Nem mondanám, hogy Bálint meggyőzött, de nem vitatkoztam, akkoriban még elfogadtam, hogy a labda csak nála lehet. Később egyre inkább felháborított, miért tekinti szerencsének, ami engem kétségbe ejt. Különben is, mi a csuda az a teljes élet, és mire jó?

Egy hete éltünk külön. Drámai napok voltak. Aztán egy reggel frissen és tettre készen ébredtem. Ritkán van ebben részem. A fordítás nagyobbik része várt még, és szorongatott, hogy a meghosszabbított határidő is lejár tíz nap múlva, híre megy, hogy nem vagyok megbízható. Kivittem a szemetet a kertkapuhoz, ahol két kuka állt: egy ütött, kopott és egy új, amit Bálint szerzett be saját céljaira, míg *ideiglenesen* külön élünk. Az új kuka hibátlan, kecses darab, Bálint sokat ad a designra. „Örökké a férjeden szőrözöl, ez nevetséges…” – mondta az öcsém azon a prédikálós hangján. És ha szőrözök? És ha nevetséges? Igen, a férjem baszk sapkáján szőrözök, azon töröm a

fejem, miért hever az elegáns, új kukában a sapka, amit Bálint negyven éve, jóban és rosszban, betegségben és egészségben, télen és nyáron, rendületlenül hordott – ezt persze kicsit eltúloztam, mert mindent eltúlzok, de azért ez a lényeg.

Nádas Alexandra: Lábas fürdőház

Némely furcsa tudósok szerint e fejfedőt Földünk legősibbnek vélt lakossága, a *baszk nép* is viselte már, megelőzve a görögöket. A sapka később eltűnt, majd új alakot öltve ismét megjelent, ment és jött, ment és jött. A második világháború tette halhatatlanná: a nagy hírű Montgomery tábornok fején a győzelem jelképévé vált.

4.

Másodéves egyetemista koromban egy Richárd nevű fizikus hallgatóval jártam. Kellemes, nyugodt kapcsolat volt, Richárd okossága is tetszett, s hogy annyira lelkesedik a szakmájáért. Egy délután figyelmeztetett, hogy soha senkinek ne beszéljek arról, amit elmond, majd felszólított, képzeljem el a protont egy pozitív elektromos töltésű felhőcske képében, amelynek átmérője körülbelül nulla egész nyolcszor tíz a mínusz tizenharmadikon. Egy szót sem értettem ebből. A protonról már beszélt nekem Richárd – akkor sem értettem. Tapintatosan, lekicsinylő megjegyzések nélkül tudomásul vette, hogy a sors engem nem ajándékozott meg azzal a grandiózus tudással, amelynek birtokában vele együtt szárnyalhatnék. Ez a felhőcske, magyarázta türelmesen, suttogva, ez a piciny felhő olyan tartományok lehetőségét tárja fel, amelyekben az idő megfordítása, vagyis az időutazás is lehetségessé válik, és mi ellátogathatunk majd a múltba. Visszafojtott lélegzettel hallgattam. *Vissza a múltba,* ismételte ünnepélyesen. Akkoriban Bécsig sem lehetett könnyen eljutni, érthető, hogy erősen vonzott a múlt. Mire Bálint színre lépett, Richárd már Amerikában volt. Sűrűn leveleztünk, Bálint azonban feltételt szabott, akkor marad velem, ha megszakítom Richárddal a kapcsolatot. Még nagyon fiatalok voltunk, habozás nélkül megtettem. Hogy miért? Richard minden levelében sürgetett, kérjek útlevelet, próbáljam meg, újra és újra, előbb-utóbb megadják. Szóval most Bostonban élnék, az egyetemen tanítanék, három fiam volna, egyik szintén fizikus, a másik autógyáros, a harmadik kint a padon, furulyáját fújná nagyon...

szónoki kérdés

Büszke vagyok magamra, elkészültem a fordítással, már a szerkesztőnél van. A Racine-könyvnél azonban érdekesebb események történtek. Először is, miközben fordítógéppé változtam, egyszerűen elfelejtkeztem Bálintról! És amikor végeztem, ettem, megfürödtem, húszórás alvásba zuhantam. Az

öcsém ébresztett, megjelent az öt gyerekkel – miért nem veszem fel a telefont, kérdezte izgatottan. Náluk az a helyzet, hogy Kriszti, a felesége, influenzás, magas láza van, rondán köhög, a gyerekeket el kell különíteni, befogadom-e őket néhány napra? Persze, szónoki kérdés volt, már régen szállodát tartottunk fenn az öcsém gyerekeinek, a szükséges ruhákkal, mosdószerekkel, játékokkal, könyvekkel, nem beszélve az ínyencségekről és a szeretetről, ez utóbbi kifogyhatatlan, és az öcsémék, szerencsére, gyakran igénybe is veszik. Bezárkóztam a fürdőszobába, hogy végre letussoljak, az öcsém a konyhában ebédet készített, a gyerekek birtokba vették a lakást, de Dini eltűnt, aztán feldúltan berontott. Dadogó, síró hadarását alig lehetett érteni. Az előbb be akart nézni Bálinthoz – zokogta –, ahogy szokta, a kert felőli ablakon kopogott, de Bálint a padlón fekszik, és nem mozdul…

Aiszkhülosz szerint a bölcsességet gyakran szüli lelkifurdalás.

Itt ülök az alsó lakásban, a férjem hunyt szemmel fekszik, nem mozdul, nem beszél, néha megitatom, nem tiltakozik, mohón kortyol, de a szemét nem nyitja ki. Fent csönd van, az öcsém hazavitte a gyerekeit. A körzeti orvosunk már kétszer is itt volt. Kedves bácsika, gondosan megvizsgálja Bálintot, hümmög, aggódva kérdezi, megszólalt-e már. Nemet intek, ő fáradtan mondja, hogy adjunk a betegnek még egy napot, de ha holnap sem tér magához, be kell vinni kórházba. Csakhogy a beteg *nem akar* felébredni, mert egyelőre kivonult a világból, és a megfelelő pillanatra vár, hogy megszólaljon, lábra álljon, mi meg örvendezzünk és ámuljunk. Öreg szülők istenített kisfia volt, én tovább szítottam a hiúságát. Most nem mozdul, nem beszél, néha megitatom, mohón kortyol. Két napja kuporgok mellette ahelyett, hogy kicibálnám az ágyból. *Te néki nem bűntársa vagy, de mindenestül legfőbb vétkes vagy magad.*

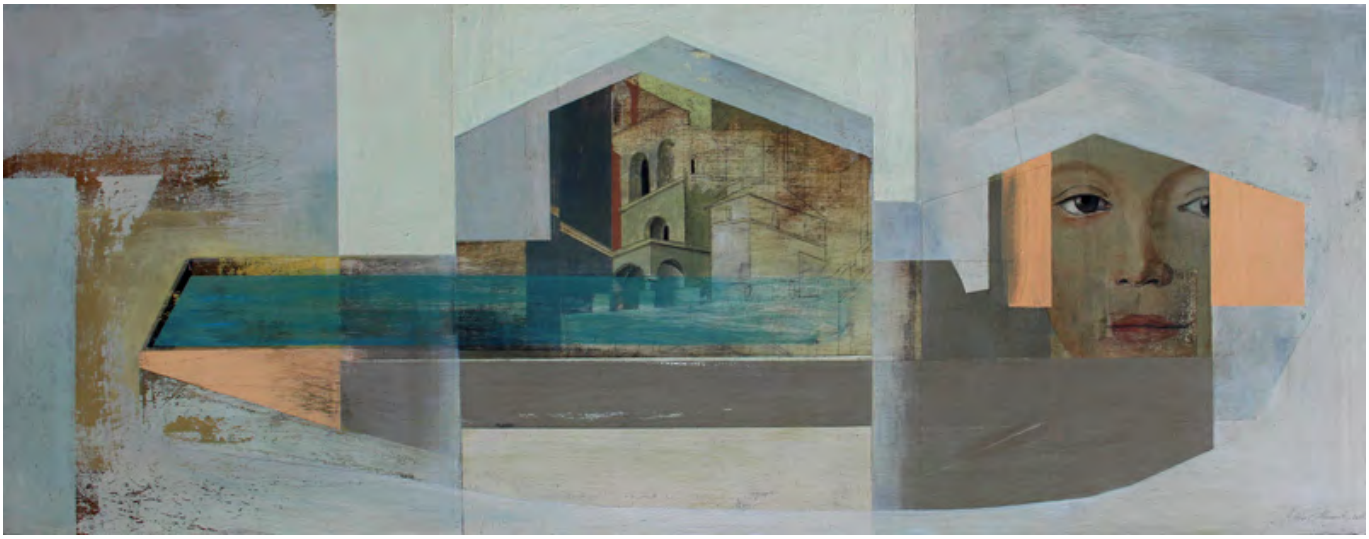

Nádas Alexandra: Úszó Reneszánsz II. (Töredékek)

Ez is Aiszkhülosz. A legfőbb vétkesség bármire felhatalmaz, a számítógépben is kutathatok vagy benézhetek Bálint agyába. Egyetlen kattintás, az univerzum kicsiben, egy másik kattantás, az univerzum nagyban. Húsz év anyagából válogatok. Képek, cikkek, vázlatok, levelek, számlák, félbehagyott vázlatok, fényképek a családról, fénykép egy ismeretlen asszonyról, szép, szomorú arc és dedikáció: *Bálintnak örökre…* A szívem vadul zakatol: ö-rök-re, ö-rök-re?

Újabb fájlok. Filozófia és tudomány, cikkek, egyetemi előadások, kollégákkal levelezés, könyvrészletek, kongresszusok anyaga, spanyol nyelvleckék, orosz nyelvleckék, számlák, meghívók – gyöngyszemet nem találok, csak üveggolyót. Pedig volt gyöngyszem, csak elgurult.

kicsit meghatódtam

Már kétezret írtunk, a negyvenes éveinkben jártunk, több mint húsz éve voltunk házasok, és még mindig azt hittük, a boldogság állandó, mint a napszakok váltakozása. Mennyit vártam, hogy Bálint kimondja, mégis akar gyereket. Nem akart. Egy este a számítógép elé ültetett, és elmondta, hogy titokban évek óta regényt ír, amely azokról az ezerkilencszáznyolcvanegyes augusztusi napokról szól, amikor mi ketten Európa akkori közepén, Gdanskban megismerkedtünk. Olvassam el, várja a kritikámat. Bántó

volt a titkolózása, de elolvastam a szép és okos előszót, amelyben engem is megemlít, és ettől, bevallom, kicsit meghatódtam. Ekkor azonban eltűnt az egész, mind a kétszázötven oldal, illetve egy angol szöveg jelent meg a középkori céhek történetéről.

Keserves napok következtek.

Megszállottan kerestük a gépben az eltűnt szöveget, szakembert is hívtunk. Hiába. Sajnos, Bálint nem csinált másolatot.

És most, két évtizeddel később, miközben cél nélkül kattintgatok a számítógépén, egyszerre csak felbukkan a file, Bálint dokumentumregénye. Az egész kétszázötven oldal, amit annyit kerestünk. Ideiglenes címe: 1981. Álom és valóság közé befurakodott a véletlen. Csoda történt.

Mostanában, ez már nyilvánvaló, nem költözünk Amerikába, az egyetem néhány évig csak afrikai kollégákat fogad. Chomsky reméli ugyan, hogy Bálint látogatása előbb vagy utóbb megvalósul. Nagyon kedves levelet írt, ez a fickó betartja a szavát, mondja az uram, aki nagy lelkesedéssel írja át elveszettnek hitt regényét.

Dini a tavaszi szünetben is nálunk lakik, így gyakran hallom nevetni Bálintot. Szóval jól vagyunk.

felső kép | Nádas Alexandra: Hordozható menedék I.